

Pap Ferenc

**Ünnepi beszéd Arany János halálának 142. évfordulóján
Nagykőrös, 2024. október 22.**

„Arany János meghalt!” – olvassuk a Nagy-Kőrös című hetilap 1882. október 29-i, vasárnapi számában.

Tisztelt Emlékezők!

Tisztelt Alpolgármester Úr!

A Nagykőrösi Arany János Társaság igen tisztelt Elnök Asszonya!

Tisztelt Intézményvezetők, intézményeink Képviselői!

Tisztelt Nagykőrösiek, igen tisztelt Vendégeink!

1882. október 22-én, vasárnap véget ért, sőt mondjuk így: beteljesedett egy pálya, egy életút, Arany János földi zarándoklata. A helyi újság vezércikkében – az országos sajtót is követve – a címlapon ezt a veszteséget mély gyászként, országos, nemzeti gyászként jellemzik. Szép biblikus kifejezéssel és képpel élve, amit akkor minden bizonytalansággal minden olvasó jól érthetett, így fogalmazott a helyi sajtó: „Azon nagy szellemek egyikének porsátora roskadott össze, akik arra voltak hivatva, hogy a nemzet életében új korszakot teremtsenek, s lángoló szellemök fényével megvilágítsák az utónemzedék útjait, hogy biztosabban haladhasson a jövőben.” A megfogalmazás Pál apostol második korinthusi levélben olvasható soraira utal: „Tudjuk pedig, hogy ha földi sátorunk összeomlik, van Istentől készített hajlékunk, nem kézzel csinált, hanem örökkévaló mennyei házuk.” (2Kor 5,1)

Arany János élete és pályája, öröksége a nemzet életében korszakos és korszakalkotó volt, egy nagy korszakváltás idején, amikor számos bizonytalansággal kellett szembesülni. Arany János, a költő, a tanár, a tudós, az ember személye és munkássága múlt és jövő között erős hidat képezett, művészete, hatása, nyelve, szelleme mind a mai napig a miénk, velünk van.

„Őbenne a magyar egyik leghivatottabb költőjét, nemzeti dalnokát és leghűbb fiát vesztette el.” Majd ekként folytatódik a Nagy-Kőrös újság vezércikke: „És a gyász kétszeres reánk nagykőrösiekre nézve, amennyiben nemcsak a közös, országos veszteségben osztozunk, hanem annyiban is illet bennünket, hogy a nagy szellemet csaknem egy évtizeden keresztül a magunkénak tarthatni volt szerencsénk az ötvenes években.”

Ebben a városban tanártársaival együtt szűk évtizeden keresztül menedéket, feladatot, értelmet, lehetőséget kapott. Jókai Mór elhíresült szavaival: „Az volt ám a tanári kar! a fiastyúkban nincs annyi csillag, mint akkor Nagykőrösön volt...” És szintén Jókai, a pályatárs, a barát írta, hogy Arany Jánosnak egy nagy fogyatkozása volt, méghozzá az, hogy „irtóztató szerény”. Az ősz és őszülő balladát lantoló bárd mi más, milyen más lehetett volna?

A két nap múlva, október 24-én tartott budapesti temetésre küldöttség indult, hogy az egész nemzet gyászához Nagykőrös is csatlakozzon személyükön keresztül. Filó Lajos országos hírű helyi lelkipásztor és Ádám László egyházközségi főgondnok mellett Ádám Gerzson főgimnáziumi igazgató, Benkó Imre főgimnáziumi tanár, valamint hivatali elődöm, Losonczy László tanítóképzői igazgató képviselte a gyászszeretartáson városunkat, közösségünket, az egykori munkaadót, a református egyházközséget és a két református testvérintézményt.

A gyászoló család a gyászünnepség előtt külön is fogadta a kőrösi küldöttséget. Filó Lajos lelkipásztor mondott beszédet, ebből egyetlen mondatot idézek: „mert ahol a haza sír,

ott a nagykőrösi ref. egyház némán s hidegen nem maradhatna.” Az özvegy köszönő szavai után a költő fia, Arany László ekként fogalmazott: „atyám abban az időben talált menhelyet és kenyeret Nagy-Kőrösön, midőn az olyan emberek számára, mint ő vala, nem volt semmi más existencia. Annyival inkább köszönöm e megemlékezést, mert ő férfikorát töltötte ottan, a legszebb verseit ott írta.”

Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc nemzetünk életében a saját sorsunk, jelenünk és jövőnk felőli döntés lendületét és reményteljes levegővétélét villantotta fel, amit hamarosan a letérés, az elnyomás, a feladás reménytelen kilátástalansága követett: válság, amely egyszerre volt nemzeti és közös, és jelentette Arany János személyes, lelke melankolikus, búskomor rezdüléseit fájdalomtól feszülő szavakba és balladai töredezettségbe öntő zaklató és zaklatott válságát is.

„Letésem a lantot. Nyugodjék.
Tőlem ne várjon senki dalt.
Nem az vagyok, ki voltam egykor,
Belőlem a jobb rész kihalt.
[...]”

– írta a 33 éves, pályája delelőjéhez közeledő költő 1850-ben, még Nagykőrösre érkezése előtt.

„Most... árva énekem, mi vagy te?
Elhunyt daloknak lelke tán,
Mely temetőből, mint kísértet,
Jár még föl a halál után...?
[...]”

„Oda vagy, érzem, oda vagy
Oh lelkem ifjusága!”
(*Letésem a lantot*, 1850.)

Különösképpen kapcsolódik össze október és november hónapokban a nemzeti és az egyéni kegyeleti emlékezés: az aradi tizenhárom, az 1956-os forradalom és szabadságharc mint a '48-ból nem engedés magyar tartásának hasonló sorsú, de mégis történelemformáló megnyilvánulása, a reformáció ünnepe, valamint halott szeretteink emlékezete, majd – november 7-e, a nagy októberi szocialista forradalom helyett – november 4-e, a forradalom elfojtásának, eltiprásának „újabb Arad”-ja, a „második Arad”. Énekelték őseink a templomban az éppen 450 éve született Szenci Molnár Albert fordításában a zsoltárt, amelynek sorai teljesen más értelmet nyertek – az első strófa második felét idézem:

„[...] Fordítsd hozzánk szent orcádat!
Aki ülsz a kérubokon,
Jelenjél meg *világosan!*”
(81. zsoltár, 1. vers)

Itt, Nagykőrösön pedig mindehhez hozzájárul még, hogy október 22-én, hosszú évtizedeken keresztül töretlen hagyományként, készülve a nemzeti ünnepre Arany János prófétai jellé lett halálára emlékezünk, ahogyan március idusa előtt születésére. A 19. és 20. századi történelem,

magyar sors ezekben a percekben és órákban az ünnep jellegénél fogva időtlen idővé, ősidó-erővé, „itt és most”-tá nemesül.

„Nincsen olyan pusztaság
Hogy magának benne
A halandó egy tenyérnyi
Zöld virányt ne lelne;
[...]

(*Enyhülés*, 1852.)

– fogalmazza meg Arany János egyik korai, ha nem az első kőrösi versében.

A nagykőrösi évek tanulsága és bátorító üzenete az, hogy a körülmények alkalmatlansága, a lehetőségek nélküli korszak, az elnyomás a pusztaságban, az ínséges időkben is tenyérnyi „zöld virány”, azaz virágzó mező, oázis, az alkotás, a közösségépítés, az oktatás, a jövőbe tekintés ideje lehet. Ezekben az években annyi minden, annyi szellemi és külső építkezés, jövőbe fektetés történt ebben a városban: fejlődtek, léptek előre az iskolák, intézmények alakultak és alakultak át, a tanítóképző az alapítás éveitől a második, évszázadig kitaró nekiindulását vette, orgonát építettek a templomba.

Arany János ennek a kornak és a mi közösségünknek máig ható csillaga volt. És mily’ idegenül hangzik, ha az azonos jelentésű idegen divatszót használom: Arany János *sztár* volt. Saját maga lelki, szellemi és erkölcsi tartásából, minőségéből fényt árasztó csendes csillag, nem hullócsillag-celeb, aki ideig-óráig való tűnő allűrökkel bír, hanem halála után is ragyogó szellem, mérce.

A hálás utókor képviselőiként ezen a történelmi helyen, a templomkertben, az egykori tanári laknál emlékezünk főhajtással, emelkedett lélekkel, ahogyan Arany János budapesti sírjára a napokban biztosan kerülnek – a szokásoknak megfelelően – nagykőrösi virágok is.

„Egy nagy halottja van ismét a magyar nemzetnek, kinek nagysága nem abban áll, amiben azt az emberek állították, hanem egészen másban.” – írta remegő kézzel Arany Jánosnál című, 1883 novemberére datált, kéziratban fennmaradt templomi emlékbeszédében, orációjában a szomszéd város szintén országos hírű református lelképásztora, a 78 éves Dobos János (1804–1887). A mi Aranyunk „*ragyogása másnemű egészen, a mi Aranyunk élete, mint aranyos szik vize, csendesen folyt le medrében lerakva útjában az aranyföveny szemeket [...]*” „*Arany János, valamint Tompa testestől-lelkestől magyar, úgy csak magyar kálvinista ember beszélhet magyarul, mint ők írtak.*” Arany költeményeit hallva és olvasva – fogalmazza meg Dobos – „*otthon érzi magát a magyar, [...] melyek Arany János arany lelke alatt világraszóló, utolérhetetlen szépségű eposzokká lettek.*” A népi elbeszélések nyers gyémántdarabok, amelyeket bevitt „*az ő finomító művészet műhelyébe és készíté belőlük a fényes drágaköveket [...]*” „*Ezért vagy te az egész magyarhon nagy halottja, ezért vagy a mienk is [...]. Mi is itt vagyunk a halottkísérők között, aranykalászkából fonva koszorút Arany János ravatalára. Ezzel tartozunk neked.*”

Arany János a tragikus sorsú Széchenyi István halálára írta utolsó nagykőrösi költeményét. Prófétai erejű sorait idézzük fel:

„Nem hal meg az, ki milliókra költi
Dús élte kincsét, ámbár napja múl;
Hanem lerázzván, ami benne földi,
Egy éltető eszmévé fínomul,

Mely fennmarad s nőttön nő tiszta fénye,
Amint időben, térben távozik;
Melyhez tekint fel az utód erénye:
Óhajt, remél, hisz és imádkozik.”
(Széchenyi emlékezete, 1860.)

Így emlékezünk mi mindannyian, magyarok határon innen és túl Arany János halálának 142. évfordulóján! Ahogyan a Példabeszédek könyvében olvassuk: „Az igaznak az emlékezete áldott!” (Péld 10,7) Az igaznak emlékezete legyen áldott!

Felhasznált irodalom:

- *Arany János Nagykőrösön írt versei*, Nagykőrös, 2017.
- *Arany János összes költeményei* (internetes forrás: <https://mek.oszk.hu/00500/00597/html/>)
- Dobos János (1804–1887) iratai, Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltára C/20.
- Jókai Mór: *Arany János* (internetes forrás: <https://mek.oszk.hu/00700/00793/html/jokai31.htm>)
- Jókai Mór: *Egy nap Arany Jánosnál* (internetes forrás: <https://mek.oszk.hu/00700/00793/html/jokai32.htm>)
- Nagy-Kőrös, V. évfolyam, 44. szám, 1882. október 29.

Az idézetek közlése – a versidézetek kivételével – javarészt a mai helyesírás szabályait követi.